

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE BÜYÜK ZAFER

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Emin YAMAN

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde yürütülen Türk Kurtuluş Savaşı'nın askeri yönü; tüm ekonomik yokluklar, işgaller ve Yunan ilerleyişi, iç ayaklanmalar, azınlık grupların eylemleri ve İstanbul hükümetlerinin engellemelerine karşın Büyük Zafer'le sonuçlandırılmış ve tarihe altın harflerle yazılmıştır. Sözü edilen güçlükler; hem Mustafa Kemal Paşa'nın, hem de Büyük Millet Meclisi'nin hareket alanını belirleyecek, sınırlandıracaktır. Sakarya Savaşı öncesi, ülkenin içinde bulunduğu durum, olağanüstü yetkili Meclisin; sahip olduğu yetkilerini "fiilen" kullanmak üzere, üç aylık geçici bir süre için Mustafa Kemal Paşa'ya devretmesine neden olmuş, bu süre tartışmalı oturumlar sonucu sürekli yenilenmek durumunda kalmıştır. Bunda, Mustafa Kemal Paşa'nın, kararlı, hesaplı ve kendinden emin tutumu yanında, kuşkusuz "Misak-ı Milli"ye kavuşmak amacının büyük güçlükler taşıması da etkili olmuştur.

Büyük savaş öncesi verdiği önerge ile Başkumandanlık yetkilerini sınırlatan Başkumandan, amacı düşmanı kesin sonuçlu bir yenilgiye uğratmak olan Milli Ordu'nun hazırlıklarını büyük bir gizlilik içinde yürütmeyi başarmıştır¹. Büyük Zafer, Türk saldırısının artık beklenilmez olduğu, dolayısıyla kamuoyu dikkatinin başka konulara çekildiği bir zamanda gerçekleştirilmiş, Türkiye ve dünyada büyük bir şok etkisi yapmıştır².

Saldırı hazırlıklarının uzun sürmesi ve özenle gizli tutulması, gelişmeleri iyi değerlendiremeyen, Salâhattin ve Hüseyin Avni Beylerin önyak olduğu Meclis'teki muhalefet gruplarınca sık sık eleştiri konusu yapılmıştır. Ocak 1922'de Başkumandanlığın Ankara'da, yani cepheden uzakta olduğu belirtilip görevini iyi yapamadığı vurgulanırken, eleştiriler daha sonra acımasız saldırılara dönüşmüştür. "Sakarya Sa-

(1) Atatürk, Söylev (Nutuk), C. II, Ankara, 1978, s. 478-485.

(2) Yaman, Ahmet Emin, "Kurtuluş Savaşı Basımında Büyük Zafer", I. Zafer Sempozyumu, Afyon, 1989.

vaşından sonra, aylar geçtiği halde, ordu niçin saldırıya geçmiyor?. Ne olursa olsun saldırıya geçmelidir! Hiç olmazsa dar, belli bir cephede bir saldırı yapılmalıdır ki, ordumuzun saldırı gücü olup olmadığı anlaşılsın!” sözlerine karşı koyulur.

“Muhalefetin sonradan ortaya çıkan kanısı, ordumuzun saldırı gücü kazanamayacağı noktasında toplandı... Bu kez “Bizim gerçek düşmanımız Yunanlılar ve Yunan ordusu değildir. Aslına bakılırsa, Yunan ordusunu bütünüyle yensek de bununla iş bitmez. İtilaf devletlerini, özellikle İngilizleri edimli olarak yenmemiz gerekir. Onun için, Yunan ordusu karşısında az bir kuvvet bırakmak, asıl orduyu Irak kuzey sınırına yığıp İngilizlere saldırmak gerekir...” di. Bu olumsuz propaganda da tutmayınca; “Nereye gidiyoruz? Bizi kim nereye sürüklüyor?.. Koskoca ulus belirsiz, karanlık erklere akılsızca sürüklenir mi?” diyorlar. Bunu Meclis’ten Ankara ve ordu birliklerine dek yayıyorlardı. Rauf Bey, sık sık ve gizlice Mustafa Kemal Paşa’ya “Hiç olmazsa gerçek durumu bana söyle. Ordu ne durumdadır? Gerçekten saldırıya geçmeyecek mi?” diye soruyordu³.

Kendisine, yakın arkadaşlarına ve orduya karşı yapılan bu ve buna benzer saldırılara karşı direnen ve cevabını Büyük Zafer’le veren Başkumandan, zaferden sonra katıldığı (4 Ekim 1922 tarihli) ilk meclis oturumunda, sürekli alkışlarla kesilen konuşmasında konuya değinmiştir. Hürmetle anmak zorunda olduğunu belirttiği, askeri hareketla ilgili üç kişi; Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa, Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa ve Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa ile 25 Ağustos’ta “... Taarruz edeceğiz, bilâfâsıla takip edeceğiz ve düşmanı imha ederek, nihayet behemehal muvaffak olacağız” dediklerini söyler. “Bu kanaata sahip olmayanlar da vardı, hatta ordumuzun yerinden kıpırdamayacağını ve taarruz yeteneğinden yoksun olduğu zehabına kapılan kimseler de vardı. Belki de bu sözi düşmanı ümitlendirdi. Belki isabet oldu. Fakat, bugün elde edilen sonuca yardımcı olduklarından onlara da ayrıca teşekkür etmek gerekir”⁴ sözleri mecliste gülüşmelere yol açar.

Konuyu, bu oturumda; Meclise bakış açısını tekrar ortaya koymak zorunluluğunu hisseden, savaşın gelişimini, geleceğin Türkiye’si

(3) Atatürk, a.g.e., s. 465-468, 480-485. M. Kemal Paşa, en çok çalışan ve kıskırtanların Rauf ve Kara Vasıf beyler olduğunu söyler.

(4) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (Z.C.), C. XXIII, (4.9.1338), s. 273.

hedefini anlatmaya çalışan Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuşmasıyla açmak istiyoruz:

Meclis en karanlık, en kötü günlerde, sarp ve yalçın kaya gibi azim ve imanı ile, milli meselelerde şaşmaz bir sağduyu ile daima doğruyu, iyiyi bulmuş ve seçmiştir. Milletın geleceğini doğrudan üzerine alarak karamsarlık yerine ümit, perişanlık yerine düzen, tereddüt yerine azim ve iman koyan, yokluktan koskoca bir varlık çıkaran Meclisin, cıvanmert ve kahraman ordularının başındaki bir asker olmak, sadakat ve iteatiyle emirlerini yerine getirmekten dolayı duyduğu memnuniyeti belirtir ve "bütün dünyaya karşı temsil ettikleri hürriyet ve istiklâl fikrinin zaferinden dolayı tebrik" eder.

Başkumandanlık Kanununun çıktığı günden başlayarak bir yıllık gelişimi anlatır. Düşmanın, ordumuzun zayıf, taarruz ve takip etmek değil, yerinden kıpırdayamayacak durumda olduğunu, Meclisimiz ve hükümetimizin zayıf ve ümitsiz olduğunu zannettiğini ve bütün bu noktalarda en büyük hataya saptıklarını ve derin bir gaflet içinde olduklarını vurgular.

Milli amaca ulaşmak için, askeri faaliyetin zorunluluğu iyice anlaşılınca, Başkumandanlık ertelediği saldırı kararını yerine getirmeye karar vermiş ve her türlü ön çalışmayı tamamlamıştır. Yapılan plân, "... düşman ordusunu kaçırmak için değil, fakat tutup boğmak esasını ihtiva eden bir plândı". Bu plan doğrultusunda hazırlık emri verilmiş, amacı gizlemekte de yarar görülmüştü. Başkumandanlığın bu kararını hükümet de onaylamış ve teşvik etmişti.

26 Ağustos'ta başlayan saldırı hareketini ve düşmanın durumunu ayrıntılarıyla anlatan Mustaaf Kemal Paşa, 27 Ağustos sabahı, 1310 rakımlı Erķmentepesi'nin alınmasıyla düşman cephesinin yarıldığını belirtir. "... 26 Ağustos sabahı başlayan ve beş gün beş gece devam eden Afyon-Karahisar ve Dumlupınar Meydan Muharebesi hitam bulmuş ve düşman kuva-yi asliyesi imha edilmiştir... Bu muharebenin neticesi Yunanlıların ve Rumların kalbini sindirmişti. Binaenaleyh bu muharebeye Yunan Sındığı Meydan Muharebesi demek pek muvaffık olur"du. Savaşı kabul eden düşman kuvvetleri sağa sola dağılmıştır. Çekilen askeri birliği yoktur. Firar eden düşman askerleri vardır. Mudanya'da görüşmeler başlamıştır;

"önümüze dikilen bütün mevaniı birer birer yıkıp aştıktan sonra bugün artık Misak-ı Milli'nin çizdiği hudutlar dahilinde, mesut, müreffeh ve hür yaşamak için, her ne lazımsa,

bunların hepsini istihsâl edeceğiz (alkışlar)... Bu zafer, bize bir imkân bahsediyor. Biz, bu imkânı memleketimizin, milletimizin münevver, mesut ve müreffeh istikbâli için kullanacağız (inşallah sesleri)".

"muharebe meydanlarında her biri ayrı ayrı bir menkıbe bir destan teşkil eden harekatta emsalsiz kahramanlıklar ve şehamet göstermiş subay, er ve kumandanları hürmet ve takdirle" anan M. Kemal Paşa, "şehitlerimize fâtilahlar it-haf" edip, konuşmasını "şehamet meydanında ölenlerin ana-larına ve babalarına tâziyeler değil, fakat; tebrikâtımızı îsal edelim (şiddetli alkışlar)"⁵ sözleri ile noktalar.

Mustafa Kemal Paşa'dan sonra söz alanlardan, Şeref Bey (Edirne), özlü bir teşekkür konuşması yapar. Hüseyin Avni Bey (Erzurum), Başkumandana hürmetlerini sunduktan sonra, o güne kadar söylediklerini unutmuşcasına, şunları söyler:

"Millî mefkûrenin rehberi olan Gazi Paşa Hazretleri, bugün bu ordunun kumandanlığını kabul ettiği gibi, millî mefkûrenin rehberliğini de kabul etmiştir... Ne büyük, ne âzametli bir ruh!... Bugün bu zaferi bize tebşir eden Başkumandan-dan rica ederim ki, çiftçinin başında yine o zekaları saye-sinde bu cihan iktisadiyatında tezkâr etmelerini Cenab! Hak'tan temenni ederim".

Tunalı Hilmi Bey (Bolu), Orduyu, zaferin yüceliği ve büyüklüğü-nü anlamlandıracak kelime bulamadığını belirtip, "... O büyük ordunun başında bulunan, o büyük insana karşı yalnız tevcih edilecek bir ün-van, bir sıfat" arayışındadır. Bu, "yalnız muzaffer bir kumandan de-ğil, taçlı bir zafer değil, en büyük bir unvan" olmalıdır⁶.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM), Büyük-Zafer öncesi her zamanki olagan işlerini yürüttüğü; yasama yetkisini kullandığı, dış ilişkiler ve iç güvenlik meseleleriyle uğraştığı, bakanlık bütçelerini görüşmeye başladığı görülür. "Taarruza" ilişkin herhangi bir konuşma, imâ sözkonusu olmamıştır⁷.

(5) aynı yer, s. 264-276; ayrıca bkz. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C: I, Ankara, 1961, s. 247-269.

(6) Z.C., C. XXIII, (4.9. 1338), s. 277.

(7) Z.C., C. XXII, bkz. s. 313-361.

Gizlilik gerektiren konuların görüşüldüğü oturumlar, oldukça hareketli geçmektedir. En çok tartışılan konulardan biri; Amasya, Tokat, Samsun çevresinde görülen Pontus teşkilâtına mensup eşkiyaların son zamanlarda müslümanların can ve malına verdikleri zararlar ve halkın moralinin bozulmasına ilişkindir⁸. Kuruluş amacının, "... orduyu takviye etmek ve ordunun gerilerindeki emniyet ve asayişini temin etmek..."⁹ olduğu belirtilen İstiklâl Mahkemesinin bu bölgede de kurulmasına ilişkin hükümet teklifi¹⁰ büyük tartışmalara neden olmuş, reddine ilişkin tezkereler verilmiştir¹¹. Bu tartışmalar büyük taarruz günlerinde de sürmüştür¹².

Basındaki Venedik Konferansı'na ilişkin haberler etkili olmuş olmalı ki; Mustafa Durak Bey'in (Erzurum), Yunanlıların İstanbul'u işgal edeceklerine dair sorularına ve Rasim Bey (Cebelibereket) ve arkadaşlarının İngiliz Generali Townsend'ın Ankara'yı ziyaretlerinin siyasi anlamı hakkındaki sorularına; Rauf Bey (Heyet-i Vekile Reisi), doyurucu cevap verememekte, ortada resmi bir sonucun olmadığını belirtmeye özen gösterdiği sezilmektedir¹³. Söylentinin doğru olup olmadığını araştırılması, İtilâf devletlerinin tavırları konusunda bilgi alınması istemine karşı Rauf Bey, İtilâf Devletleri'nin İstanbul'u işgalini tanımadıklarını belirterek, böyle bir soru sormanın işgali meşrulaştıracağından çekindiğini söyler.

BMM'de, değil saldırıdan, savaştan bile söz edilmediği, belki de birçok milletvekilinin aklından bile geçirmediği bir zamanda, 26 Ağustos Cumartesi günü öğleden sonra Rauf Bey'in isteği üzerine gizli oturuma geçilmiş, Rauf Bey, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekili Fevzi Paşa'dan aldığı telgrafı okuyarak saldırı müjdesini vermiştir¹⁴.

(8) T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları (G.C.Z.), C. III, s. 651, 684, 680. Tokat milletvekili Rıfat Bey, konuya daha değişik bir açıdan bakmakta, "... Bir yerde asayiş olmazsa, o memlekette para da olmaz..." görüşünü örneklemektedir.

(9) aynı yer, (27.7.1338), s. 635.

(10) aynı yer, (26.7.1338), s. 606.

(11) aynı yer, s. 631, Selâhattin Bey (Mersin) ve arkadaşları, teklifi daha da genişleterek, İstiklâl Mahkemeleri'nin çalışmalarına son verilmesini önermişlerdir.

(12) aynı yer, bkz. s. 7211-714, 744.

(13) aynı yer, (31.7.1338), s. 642, 640.

(14) aynı yer, (26.8.1338), s. 710-711. Bu oturumdan sonra 6 Eylül'e kadar gizli oturum yapılmamıştır; ayrıca bkz. Z.C., C. XXII, (26.8.1338), s. 362-364. Konu meclise sunulmadan önce hükümet, görülen lüzum üzerine Ankara ve çevresinde İstiklâl mahkemesi kurulmasına ilişkin tezkere vermiştir; Atatürk'ün Tamim, Telg. ve Beyanna-

Geçen yıl hükümet merkezimizi işgal ve kuvvetlerimizi dağıtmak amacıyla yapılan saldırıyı, Sakarya boylarında dağıtan dünyada eşi bulunmayan yetenekli ve fedakar insanlardan oluşan kahraman ordumuz, eksiklerini tamamlamıştı. "Bu taarruzdan dolayı millet ve memleket tamamiyle hemfikirdi. Milletimiz her türlü istiklâle hak kazanmıştı". Bağımsızlık hakkımızı düşmanlardan alacağımızı, ordumuzun en yakın zamanda kesin zaferler kazanmasını dileyen Rauf Bey, saldırının birkaç gün son derece gizli tutulmasının, kesin askerlik gereği olduğunu belirtir. Konu hakkında söz alan olmaz. Hiçbirşey olmamışçasına meclis gündemine geçilir.

28 Ağustos günlü oturumda, Meclis İkinci Başkanı Adnan Bey, 27 Ağustos'ta Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'e gönderdiği telgrafı okur¹⁵: İki gündür aralıksız devam eden savaşlar sonucunda düşmanın Afyon mevziileri düşürülmüş, Afyon geri alınmıştır. Birçok esir, ağır ve hafif top ile her çeşit savaş malzemesi ele geçirilmiştir. Düşman mevzilerinin çoğu birkaç hattan olduğundan, askeri birliklerimiz, sağlamlaştırılmış bu hatları arka arkaya düşürmek zorunda kalmıştır. Hazırlıklarımız, her çeşit fenni araçlar ve çeşitli engellerle donatılmış ve takviye edilmiş düşman mevzilerini bazen bir saatten az bir zamanda düşürmeyi sağladığı gibi, er ve subaylarımızın dünyaca bilinen cesaret ve kahramanlığı bir kez daha görülmüş ve kanıtlanmıştır. Kumandanlarımızın sevk ve idarede düşman kumanda heyetine üstünlüğü açıkça görülmektedir. T.B.M.M. Ordularının üstün değer ve yeteneği sebebiyle "Meclis-i Âli'yi tebrik ederim". Milletvekilleri, şiddetli alkış ve başarı dilekleriyle memnuniyetlerini dile getirmişlerdir.

Söz alan Rauf Bey, dün ve bugün kendisini ziyarete gelen Rus ve Azerbaycan sefirlerinin, ordunun zaferlerinden dolayı Meclis'i tebrik ettiklerini arzetmiş, Hamdullah Suphi Bey'in (Antalya), Başkumandan Paşa ve Ordu'ya Meclis adına teşekkür edilmesine ilişkin teklifi üzerine, Mazhar Müfit Bey'in önergesi okunmuş ve oybirliği ile kabul edilmiştir. Önergede, düşman saflarını yararak Afyonkarahisarımızı geri almayı başaran şanlı ordumuzun kumandan ve subaylarına ve bütün efradına Meclisin hürmet ve selamları ile, devam eden taarruzda başarılı olmaları dileklerinin ulaştırılması istenmektedir¹⁶. Coşku içinde dua

meleri C. IV Ankara, 1964, s. 446. Başkumandan M. Kemal Paşa'nın Ankara'ya çektiği telgraf, "Garp Cephesindeki ordularımız tevfiyat-ı Sübhâniyye'ye istinâden Ağustos'un 26. Cumartesi günü düşmana taarruza başlayacaktır."

(15) Z.C., C. XXII, (28.8.1338), s. 368.

(16) aynı yer, s. 368-369.

edilmiş, 26.8.1338 tarihli, savaşın başladığına ilişkin hükümet tezkere-si okunarak, gündem gereği Şer'îye Vekaleti Bütçe görüşmelerine ge-çilmiştir.

30 Ağustos günü, Rauf Bey, Afgan ve İran sefirlerinin kendisini ziyaret ederek son zaferlerden dolayı Meclisi kutladıklarını, kendisinin de Meclis adına teşekkürlerini bildirdiğini arzeder. Meclis Başkanlığı-na, Afyonkarahisar'ın geri alınmasından dolayı, Akşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı ve Karaağaç Belediye Başkanlığı'ndan kut-lama telgrafları gelmiştir. Gerekli cevabı Meclis Başkanlık Divanı ve-recektir¹⁷. Gündemde yer alan, çeşitli suçlardan hüküm giymiş kişi-lerin af edilmeleriyle ilgili maddelere geçilir¹⁸.

31 Ağustos, Meclisin oldukça sakin olduğu, savaşla ilgili hiçbir konunun görüşülmediği, haberin verilmediği, kutlama telgraflarının dahi olmadığı bir gündür¹⁹.

2 Eylül günü, Meclis'in suskunluğu, belirsizliklerin ortadan kalk-masıyla yerini hareketlilik ve coşkuyu bırakmış, cepheden gelen başarı haberleri ve Anadolu'nun dört bir yanından gönderilen kutlama tel-graflarıyla şenlenmiştir. Bu günden itibaren meclise gönderilen kutlama telgraflarında büyük bir patlama olmuş, sadece gönderen kişi yada ku-ruluşların isimlerinin okunması bile Meclisin büyük zamanını almış-tır²⁰. Bunun için sadece çok önemli görülen telgraflar okunacaktır. Meclisteki coşkuyu şu alıntılarla vermek istiyoruz;

“Reis: Ordumuz Eskişehir'e girmiştir tebşir ederim (Alkış-lar, daha var sesleri) (Bu esnada Müfit Efendi tarafından kainen dua edilmiştir)”

“Rauf Bey- Efendim şimdi Başkumandan Paşa (1 / 2 Eylül 1338 gecesi) Uşak'ın istirdâd edildiğini tebşir ediyor efendim (Şiddetli alkışlar)”²¹.

4 Eylül 1922 günlü Meclis oturumunda, artık gündemlerin olagan maddesi haline gelecek olan, milletvekillerinin izin istemleri görüşül-

(17) aynı yer, (30.8.1338), s. 409.

(18) aynı yer, s. 408-413.

(19) aynı yer, (31.9.1338).

(20) aynı yer, (2.9.1338), s. 462 ve ayrıca bkz. ss. 483, 512-513, 535, 552, 562, 569-570, 584-585, ayrıca bkz. C. XXIII., ss. 4-9, 46-48, 99-100, 107, 109, 135, 153-154, 166-168, 223-224, 252.

(21) Z.C., C. XXII, (2.9.1338), s. 466.

meye başlanır. Kurtarılan yerlerin milletvekilleri, bölgelerine gitmek istemektedirler. Yazılı izin istemini görüşülüp, kabul edilmesi için yenileyen Ragıp Bey (Kütahya) oldukça kararlıdır; "...Memleketim harabolmuş, yanmış, katliam icra edilmiş. Beni şimdi seçmenlerim yanlarında görmek istemezler mi!... Eğer siz mezuniyet vermezseniz ben istifa eder giderim"²². Ragıp Bey'e 15 gün, iki senedenberi izin kullanmamış olan Besim Atalay Bey'e (Kütahya) isteği üzerine bir ay izin verilir²³. İzin isteklerinin artması meclisi zor duruma sokmuş, oturumlar için çoğunluğun sağlanamaması problemini ortaya çıkarmıştır. Meclise sunulan "B.M.M. Riyasetisaniyesi Tezkeresi"den görüldüğü kadarıyla, bu milletvekilleri uzun zamandanberi mensubu oldukları memleketi görme, ailesi, akrabaları ve hemşerilerinin ihtiyaçlarını öğrenmek amacıyla izin istemektedirler. Ancak, Ankara'da mevcut üye sayısı 200 olmadıkça hiçkimseye izin verilmemesi kararlaştırılmıştı. Bugüne kadar geri alınan Kütahya, Afyonkarahisar ve Eskişehir milletvekillerinin izinli olanlarının sayısı 20 olmuştu. Geri alınacak yerlerin milletvekili sayısı 37 idi ki, toplam 57 kişi olduğuna göre, hepsi gidince Meclisin toplanması mümkün olmayacaktır²⁴.

Bu oturumda ayrıca, yine meclis gündemlerinin olağan maddesi durumuna gelecek, uzun tartışmalara neden olan bir başka konunun ilki görüşülür. Bu, 26 Ağustos'tan 31 Ağustos'a kadar Afyonkarahisar ve Dumlupınar savaşlarında olağanüstü hizmetleri geçen bazı kumandanların B.M.M. takdirnamesiyle taltiflerine ilişkin Başkumandanlık tezkeresidir. Kâzım Paşa'nın verdiği bilgiye göre, (Müd. Mil. Vek); Başkumandanlığın teklifi üzerine, mevcut kanunlar gereğince, isim ve rütbeleri belirtilen kimi kumandanlar terfi ettirilmiş, kimileri takdirname ile sevindirilmiştir. Terfi ettirilenler arasında, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa'nın müşirliğe, Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın ferikliğe terfi etmesi dikkati çekmiş, teklif edilmesine rağmen bir yıllık süreyi doldurmadıkları için Fahrettin Paşa ile İbrahim ve Nazmi Beylerin terfi ettirilemediği, B.M.M. nden bir sene içinde iki takdirname alırlarsa mümkün olabileceği belirtilmiştir²⁵.

Konu, meclis içinde bir anda sert tartışmalara dönüşmüş, hükümetin istifasını bile gündeme getirmiştir. Operatör Emin Bey, "Takdirname verelim" derken, Yasin Bey, "bu taltifleri Başkumandanlık mı

(22) aynı yer (4.9.1338), s. 484.

(23) aynı yer, s. 487.

(24) aynı yer, s. 483-484

(25) aynı yer, s. 472-473.

teklif ediyor, yoksa Müdafaa-i Milliye Vekaleti mi?" sorusunu sormuş, asıl acımasız eleştiri Hüseyin Avni Bey'den gelmiştir. Sözlerine, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde "filân ve filân zevatın terfileri hakkında irade-i milliye sâdır olmuştur" kaydını görerek hayretler içinde kaldığını belirterek başlamış, irade-i milliyenin Meclisin manevi şahsiyetinde bulunduğunu, "B.M.M.'nin şahsiyeti maneviyesinin ordusunda bir zabirin terfii, bütün millet iradesinin tecelligahı olan B.M.M.'nin şahsiyeti maneviyesinin iradesiyle taallûk etmeli ki.. "o subay giyeceği formanın şerefini taşısin, "ben müşirim diye emir vermek salâhiyetini haiz olsun" yapılan işlem hatadır görüşünü savunmuştur. Konuşmalarında asıl hedef hükümet gibi sezinlenmiş ve cevap verilmişse de, asıl hedefi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'dır. Şu sözleri dikkati çeker ve Başkumandanı suçlayıcı niteliktedir:

"bazı kimselerin terfii tensibedilmiş. Heyet-i Vekileye muamelesini yaparak inha edilmesi için yazılmıştır. Bu hukuk, hukuku hükümdari ve hükümrandır" Bu ise "yegane Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesindedir. yıldızları vermek hakkını millet B.M.M. ne vermiştir... hükümdarın salâhiyetini şu veya bu zat istimal ederse o rütbe gayri meşru kalır. Hiçbir zabıt o rütbeyi üzerinde taşıyamaz... muzafferiyetimiz ve şerefimiz için, hiçbir kudretin iradesine girmemek için burada çırpınıyoruz. Bizim hakkımıza riayetkâr olmayanlar, hakimiyeti milliyenin tecelligahına tecavüz etmiş olurlar. Bunlar nazarımda Yunan'dan başka bir şey değildir... Çünkü hakimiyet-i milliye kanununa riayet edilmiyor. Bu rütbeleri verebilmek için kanuni bir hakka malik olmalı ve şahsen Müşirden büyük bir rütbeye malik olmalı, o da B.M.M. dir." ... "bu terfiin irade-i milliyeyi ihlâl edecek mahiyette olduğunu, Müşiriyet formasının "irade-i seniyye" ile "verildiğini" ısrarla vurgular²⁶.

Meclisin kendi hakkını kullanma hakkını, yetkisini, Meclis başkanı vermediğini belirtir. Yahya Galip Bey'e (Kırşehir) göre de işin içinde "Müşirlik ve Feriklik" vardır²⁷. Yani bu işlemler olmasa itiraz da olmayacaktır. Kâzım Bey ve Rauf Bey, eleştirilere cevap vermeye çalışmışlar, suçlamaların sadece kendilerine yöneltildiği varsayımından hareketle işlemin doğruluğunu savunmuşlardır. "Yaptığımız mu-

(26) aynı yer, s. 473, 475-477, 479, 481.

(27) aynı yer, s. 474.

amele kanununun ve usulün ve teamülün haricinde birşey değildir. Bu zevat gösterdikleri hizmetin, fedakarlığın mukabilinde taltif edilmişlerdir” Meclisin vekili sıfatıyla, Meclisin kabul ettiği ve uygulanmasını arzu ettiği kanunları uygulamak suretiyle karar verdiklerini, müşirliğin askerlikte “gayei meratip” olduğunu, kanunda nasıl işlem yapılacağına dair kayıt olmadığını, “müşir şöyle olur, ferik şöyle olur” diye bir kanun olmadıkça işlemin doğru olduğunu, kendiliklerinden onbaşılık bile veremeyeceklerini dile getirirler. İktidar mevkiindeki Heyeti Vekileyi, Yunanlılar kadar memlekete muzır gören H. Avni Bey’in, o Heyeti Vekileyi yerinde tutmakla çok büyük bir cinayet işlemiş olacağını belirten Rauf Bey’in sözlerine H. Avni Bey, “yanlış anladınız sizleri kastetmedim, Hakimiyet-i Milliyeyi çok kıskanırım” cevabını vermekle hedefinin M. Kemal Paşa olduğunu açıkça göstermiş, ancak buna meclisten tepki de gelmemiştir. Çünkü, o güne dek, Başkumandanı, Müşirliğe, Meclis teklif ve terfi ettirmiş olmakla beraber, yapılan terfilerin meclisce onaylanması gibi bir kanun, bir eğilim görülmemiştir²⁸. Rauf Bey’in deyişiyle, “Bugüne kadar binbaşılar, kaymakamlar, miralaylar için Heyet-i Aliyenin ekseriyetle intihab ettiği Reisin imzası muteber oluyor da bugün neden olmuyor”du²⁹.

Salâhattin Bey (Mersin)-Meselenin asla ait değil, usule ait olduğunu, işlemin aceleyle getirildiğini, “Mesuliyet-i Vükelâ Kanunu”nun görüşülmesiyle çözümlenebileceği, ancak şu anda yapılan işlemin doğru olduğunu savunur. Refik Şevket Bey (Saruhan), “Bundan sonra yüzbaşı, mülâzim olacaklar hakkında muamele de buraya mı gelecek” sözleriyle işlemin doğruluğunu belirtir. İhsan Bey (Cebelibereket), Rauf ve Hüseyin Avni Beylerin ileri sürdüğü düşünceleri özetleyerek, Rauf Beyin, işlem doğrudur, doğru bulmazsanız güvensizlik meselesini sözkonusu ediniz. Güvensizlik veriniz sözlerini tekrarlayarak, “İşte, Hakimiyet-i Milliye sahası açıktır. Ne korkuyorsunuz der” Mustafa Necati Bey’e (Saruhan) göre mesele çok basittir. Ortada birşey yoktur. Ordumuz ilerlemekte, Meclis bütün ruhuyla zaferimizi alkışlamaktadır. Terfileri herkes kabul etmektedir (ordu meselesi yoktur sesleri). “Kocaman bir gürültü var, fakat içi de koftur. Bugün zaferle ilerleyen ordu önünde, bu meselenin münakaşası fena bir netice verecektir” Bu işlemi alkışlarla bitirelim ve taltifleri kabul edelim der³⁰.

(28) aynı yer, s. 473-475.

(29) aynı yer, s. 476.

(30) aynı yer, s. 479-480.

Yeterlilik önergeleri verilmesi üzerine, Başkumandanın yazmış olduğu takdirname ile taltif edilecek kişilere ait tezkere oylanır ve ittifağa kabul edilir. Bunun üzerine, terfi edemeyen Fahrettin Paşa, İbrahim ve Nazmi Beylerin terfi ettirilemediklerine göre takdirname ile taltifleri önerisi verilir. Bunun Başkumandanına ait olduğu, bir senelerinin dolmasına 15-16 gün kaldığının Başkumandanlığa yazıldığı, süre dolunca işlemin yapılacağı belirtilir³¹.

Kâzım Paşa (Müd. Mil. Vek), söz alarak Eskişehir'den çekilen düşman kuvvetlerinin İnönü'de sıkıştırılıp yakalandığını bildirir. Savaşta düşman perişan bir şekilde bozulmuş ve iki koldan firar etmeye başlamıştır. Askerlerimiz bunların arkalarını kesecek önlemleri almışlar, belki de kesmişlerdir. Diğer yerlerden henüz bilgi gelmemiştir.

Meclis bu oturumda, zaferlerin verdiği rahatlıkla mali konulara da el atmış, Başkumandanlık emriyle alınan Tekalif-i Milliye % 20'lerinin geri kalanının tahsil edilmemesine ilişkin önerge, Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey'in olumlu görüş belirtmesi üzerine kabul edilmiştir³².

6 Eylül günlü oturumda da, "ümëra, zabitan ve mensubin-i askeri-yeden % 20 kat'ından Sarfınazar Edilmesi hk." kanun teklifi okunur³³. Milletvekillerinden % 20'lerle ilgili önergeler gelmeye başlar.

Günün ilgi çeken teklifi, İstanbul mebusu Mazhar Bey'den gelmiş ve görüşülmeden kabul edilmiştir³⁴; 1920 yılında bazı yerlerin düşman işgaline uğraması üzerine Meclis Başkanlığı kürsüsüne örtülen siyah örtü kaldırılarak yerine yeşil örtü konulacaktır.

Düşmandan geri alınan yerler milletvekillerine "nisabı müzakereyi haleldar etmemek" şartıyla izin verilmesi konusundaki teklif, "... hem meclisin faaliyetini idame ve hem de onların yapmaları lazımgelen vazife-i vicdaniyeyi ifaya imkan" sağlamak için olumlu karşılanmış, konu incelenmek üzere Divan Başkanlığına havale edilmiştir³⁵. Belirecek uygun çözüm, karar altına alınacaktır.

Gizli oturumda, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa'nın, Heyet-i Vekileye gönderdiği yazı okunmuştur;³⁶ Afyonkarahisar,

(31) aynı yer, s. 482.

(32) aynı yer, s. 586; M. Kemal Paşa, 4 Ekim 1922 tarihli oturumda, Başkumandanlığın icraatında Maliye Bakanının gösterdiği kolaylığın kendilerine güç verdiğini belirtir.

(33) aynı yer, (6.9.1338), s. 511.

(34) aynı yer, s. 513.

(35) aynı yer, s. 513-514.

(36) G.C.Z., C. III, (6.9.1338), s. 746.

Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesi, düşmanın asıl ordusunun yok edilmesi safhasını teşkil eden 30 Ağustos Muharebesi, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın nezaretinde cereyan etmiş ve kesin sonuca ulaşmıştır. Trikopis, Anesti gibi büyük komutanları başta olmak üzere düşman, asıl ordusunun enkazını teslim etmiştir. Ordumuz için bir anı olmak ve Başkumandanımıza sevgi, bağlılık ve sarsılmaz güvenimize yeni bir kanıt olmak üzere "30 Ağustos 1338 Muharebesi"ne Batı Cephesince, "Başkumandanlık Meydan Muharebesi" adı verilmiştir. Hükümetin bilgisine sunulmakta, Meclisin de haberdar edilmesi, ancak konunun şimdilik yayınlanmaması rica edilmektedir.

Konuya ilişkin konuşmasında Kadri Bey, (Diyarbakır), yeni adı benimsenmesi olmalı ki, Başkumandanlık Meydan Savaşı sonunda düşmanın tüm kuvvetlerinin imha edildiği Kızıltepe deresinin, "Yunan Sındığı" olarak adlandırılması ve haritalarda bu şekilde düzeltilmesi için önerge verir. Milletvekillerinin itirazları arasında söz alan Hüseyin Avni Bey, "... bu harbi dimağ yapmıştır. Doğrusunu söyleyince tarih kendilerini altın yazı ile yazacaktır. Lütfen anlamadım. Bu ihtisas, dimağ meselesidir. Erkân-ı Harbiye böyle isim verilmesinde ittifak ediyor. Fakat bendeniz anlamadım..." diyerek itirazda bulunur. Meclis ertesi gün toplanmak üzere dua edilerek çalışmalarına ara verir³⁷. Daha sonraki oturumlarda görüldüğü üzere H. Avni Bey'in dimağ dediği meclistir. Anlayamadığı ise Mustafa Kemal Paşa'nın eşsiz önderliği ve onun takdir edilmesidir.

7 Eylül günü öncelikle, Başkumandan tarafından B.M.M. Başkanlığına gönderilen, adları yazılı "teyyareci zabitan"ın özel kanun gereğince B.M.M. takdirnamesiyle taltifleri isteği görüşülmeksizin oybirliği ile kabul edilir³⁸. Artık, savaşın sonucu ile ilgili yeni işlemler yapmak gereği de ortaya çıkmaya başlamıştır. "İcraVekilleri Heyeti Riyaseti", tutsakların "iaşesi" için "Sihhiye" ve "Muavenet-i İçtimaiye" bütçesine kırk bin lira ek yapılmasına ilişkin tezkere vermiştir. Meclis, "Muvazene-i Maliye Encümeni"ne havale eder³⁹.

Başkanlık Divanı'nın hazırladığı, "nisabi müzakere" hakkındaki tezkere okunur⁴⁰: Başkanlık divanı, izini biten milletvekillerinin, Meclis'e derhal katılmak üzere hareketlerini tekiden yazmış. Meclis, gö-

(37) aynı yer, s. 747.

(38) Z.C., C. XXII, (7.9.1338), s. 535-536. Bu tür tezkerelerin altında takdirname alması gereken kişilerin görevleri ve adları yazılıdır.

(39) aynı yer, s. 536.

(40) aynı yer, s. 536.

rüşme çoğunluğunu aksatmamak için, bunların dönüşüne kadar, bir hafta içinde kimseye izin verilmemesi ve izin uzatma taleplerinin geri çevrilmesini kararlaştırmıştır. Ankara'daki milletvekillerinin Meclis'te hazır bulunmaları halinde, görüşme çoğunluğunun sağlanacağı belirtilmiş, bu konuda hassas davranılması istenmiştir. Ankara'da 185 milletvekilinin bulunması gerekmektedir. Bu sayının artması oranında izin verilebileceği, Meclise arz ve teklif edilmiştir. Teklif kabul edilmiş, tek tek adları okunan ve oylanan 14 milletvekiline, 15 günle üç ay arasında değişen süreyle izin verilmiştir.

Diğer konular, düşmandan geri alınan yerler halkına yardım yapılması hakkındaki kanuna yapılacak ek ile bu yerlere gönderilecek memurlar için Dahiliye Vekaleti bütçesinin harcırah faslına ek yapılmasına ilişkin tasarı ve kararnamelelerdir⁴¹. Hükümet, barışa hazır olmak gerekçesiyle "adli komisyon" oluşturmak için tezkere verirken⁴², milletvekillerinin, düşman tarafından boşaltılan yerlerin, boşaltılmaları anındaki yakma, yıkma ve cana kıymaların protesto edilmesi ve Trakya'da da aynı konuya ilişkin kaygılarını içeren önergeler verdikleri görülür⁴³.

Hükümet Başkanı Rauf Bey'in istemiyle gizli oturuma geçilir. Rauf Bey, İstanbul'da görev yapan Hâmit Bey'den "mütareke" konusunda aldığı telgrafı okuyarak düşüncelerini sıralar⁴⁴; Yunan Hükümetinin, İngilizlere ateşkes önerisinde bulduklarına ilişkin basından ve İstanbul'daki özel istihbaratımızdan aldığımız bilgileri bu telgraf doğrulamaktadır. Hamit Bey, bugün, İngiliz, Fransız ve İtalyan başsercümanlarının kendisini ziyaret ederek, Yunanistan'ın Anadolu'yu boşaltmak şartı ile ateşkese hazır olduğunu, İngiltere aracılığıyla İtilâf devletlerine iletmiş olduğunu bildirmektedir. Anadolu'nun bazı yerlerinde ve özellikle İzmir'deki telaş ve heyecan ile, sivil halk arasında olası kan dökülmesine engel olmak amacıyla olduklarını ve taraflar arasında ateşkes yapılması isteklerini iletmişlerdir. Rauf Bey, Meclis'e; sözü edilen heyecan ve kan dökülmesine neden olmak olasılığından ordumuz açısından kaygı duyulmaması, her ayak bastığı yerde güvenliği sağladığını belirtir. Evleri yakan, memleketi yakan, mülkleri söndüren aksayarak kaçan düşmandır. Ordumuz mensupları yiğit insanlardır.

Müzakere yok sesleri arasında söz alan Emin Bey (Bursa), bu güne kadar hiçbir şeyden korkmadığı halde "sulh" kelimesinden kork-

(41) aynı yer, s. 537.

(42) aynı yer, s. 538.

(43) aynı yer s. 555. 560-561.

(44) G.C.Z., C. III, (7.9.1338), s. 750-751.

tuğunu, titrediğini belirtir. Hileler başlamıştır. Barışın kendisinden değil etrafını çeviren tehlikelerden, samimi adlar altında uzatılmasından korkmaktadır. Meclise düşen hiçbir anlaşmazlığa konu olmayan, "Misak-ı Milli" etrafında toplanmak, doğru düşündür. Hüseyin Avni Bey (Erzurum), Avrupa'nın hilelerini "kuvveden fiile" çıkarmak için binbir yola saptıklarını belirterek, "bir Yunan Muharebesi yaptığımızı kani değiliz. Her halde bu Avrupa harbidir" der ve Yunanlıların istediği ateşkesin, İtilâf devletlerinden gelip gelmediğini sorar. Yunanlılar bunların savaş öncüleridir. Düşman perişan ve acz içindedir. Konu yalnız Anadolu değildir. İstanbul, Trakya da vardır. Bizi siyasi zora sokmak ve ihtimal olmamakla birlikte Yunanlıların tekrar toparlanması, entrika için, zaman kazanmaya çalışacaklardır. Konuyu yine, her zaman olduğu gibi Mustafa Kemal Paşa'ya getiren Avni Bey; Başkumandan'ın askeri duruma göre düşüneceğini, ancak onun düşüncesinin yeterli olmadığını, Meclis'in kim ile uyulacağını bilmesi ve şimdiden hazırlanması gerektiğini söyler. "Meclis, hükümete daima hakim bir vaziyette devam etmelidir..." İlyas Sami Efendi (Mus), müzakere edilecek birşey olmadığını, "mühür kimde ise Süleyman o olduğunu ve meselelerin ordunun süngülerine bağlı bulunduğunu" belirtirken; Vasıf Bey (Sivas), "... biz buna karar veremeyiz, ordu vaziyeti askeriyesine göre hükmünü verebilir" düşüncesindedir. Rauf Bey, ülkeyi bir bütün olarak tanıdığımızı açıklayarak, "...Herşey Ordu Genel Karargâhı'na bildirilmektedir. Karargâh, hükümet kadar "vaziyet-i siyasiye ve idareye vakıftır... son hakkı kelim ordunundur." saptamasını yapar⁴⁵.

Hariciye Vekaleti Bütçesine, on bin. lira eklenmesine ilişkin tezkere ile mülki memurlardan % 20 keşilmesine son verilmesi hakkındaki önerge, 9 Eylül 1922'de toplanan Meclisin başlıca çalışma konularıdır. Salâhattin Bey (Mersin), daha önce de gündeme getirdiği, hükümetin görev ve sorumluluğu hakkındaki kanunun Cumartesi günleri görüşülmesi hakkında önerge verir⁴⁶. Konuşmasında, tecrübelerine dayanarak, yıl sonuna kadar bütçe ile uğraşılsa bile sonuç alınamayacağını, geri alınan yerler için hemen teşkilat yapılmakta ve bütçeye eklenmekte olduğunu, 15 gün geçtikçe bütçede ek ve indirimlerin olmasını doğal karşıladığını belirtir. Hükümetin önünde önemli ve nazik görevler varken, mesaisini böyle konulara [bütçe] vermesi doğru değildir. Yapılması gereken, "Vekiller Heyeti'nin havada gezen" yetki ve sorumluluğunu saptamak, hızla büyüyen büyüyecek memleketimizde yönetimle

(45) aynı yer, s. 751-753.

(46) Z.C., C. XXII, (9.9.1338), s. 567-568.

İlgili zorlukları gidermek, geri alınan yerleri bayındır hale getirmek ve canlandırmaktır.

11 Eylül 1922 günü söz alan Kâzım Paşa (Müd. Mil. Vek), Ordumuzun Bursa İstasyonu'na girdiğini ve bir askeri birliğimizin de şehrin güvenliğiyle görevlendirildiğini haber aldıklarını belirterek, "... Bursa alınmıştır, tebrik ederim" der. Sorular üzerine, şehir hakkında başka bilgi olmadığını, bunun haberleşme araçlarının bozuk olmasından kaynaklandığını, haber beklediklerini, düşmanın Anadolu'da ordu halinde değil, bir çete halinde olduğunu anlaşıldığını söyler. Refik Şevket Bey (Saruhan) ve arkadaşlarının, İzmir ve Bursa'nın geri alınması dolayısıyla Başkumandanlığa, "milletin ebedî şükran ve imtinamının iblağ" edilmesine ilişkin önergeleri ittifakla kabul edilerek gizli celseye geçilir⁴⁷.

"Zabitan; mensubini askeriye ve esnafı askeriye bir nefer tayını verilmesi", "Ordu maaşlarında evvelce Mart'ta kanunu mahsusla kat' edilen % 20'lerin iadesi" ile "Bütün tahsisatı mülkiye ve askeriye-den katedilen % 20'lerin badema kat' edilmemesi" hakkındaki önergeler Maliye Vekaletince değerlendirilmiş ve hesapları çıkarılmıştır. Hasan Fehmi Bey (Maliye Vekili), "bir nefer tayını" verilmesi maliyetinin altı ay için 400.000 lira olduğunu, bu kadar borç ve bütçe açığına rağmen bir çare bulunabileceğini belirtir. % 20 lerin kesilmesine son verilmesi halinde maliyeti, 2.500.000 lira olacak, zaten açık ve kötü durumda olan bütçeyi daha da kötüleştirecektir. Bu, zaten ödenemeyen maaşları bir ay daha ertelemek anlamına gelecektir. Halkın sabrı ve tahammülü tükendiğinden yeni vergi konusu hoş değildir. Dış borç mümkün olmadığı, olamadığı, mümkün olsa bile Meclisin onaylamayacağı mali şartları içereceğinden, kabul edilmeyeceği tabidir. Kendi yağımızla kavrulmak suretiyle barışa kavuşmamız gerekmektedir. Hükümetin, memurlara ve halka oldukça önemli denecek kadar borcu vardır.

Tartışmalar sonucunda, herşeye karşın % 20 lerin kaldırılması oy çokluğu ile kabul edilir. İzmir Gümrük Gelirleri, savaş giderlerinin eksileceği inancı ve özellikle de alınan maaşların çok düşük olması, Meclis'in bu kararında etkili olur. Kanunun, 1 Eylül 1922 tarihinden geçerli olması fikri varken, Maliye Vekili'nin teklifiyle, 1 Ekim 1922'den geçerli olması benimsenir⁴⁸. Rauf Bey, Başkumandan'ın İzmir'in kurtarıldığına ilişkin resmi telgrafını şimdi aldığını ve okuma isteğini

(47) aynı yer, (11.9.1338), s. 619-620.

(48) G.C.Z., C. III, (11.9.1338), s. 756-766.

belirtir. Selâhattin Bey (İzmir)'in bu telgrafa cevap yazılması ve Meclis'in selâmının bildirilmesine ilişkin teklifi kabul edilir⁴⁹:

13 Eylül günlü oturum gündeminin ağırlıklı konusu Meclise gelen sayısız kutlama telgraflarıdır. Özellikle Afgan sefiri Sultan Ahmet Han'ın telgafı ile Rus sefiri Aralof'un tebriknamesi dikkati çeker. Samsun'lular tarafından ordumuza "şükran-e zafer" olarak 50.000 paketi subaylara, 350.000 paketi erlere olmak üzere toplam 8.000.000 sigara gönderildiğinin bildirilmesi de ilginç konular arasındadır⁵⁰. Mali durum için de, bir ölçü kabul edilebilir.

14 Eylül'den itibaren ateşkes ve barışa ilişkin konuların Meclis'te daha çok ilgi gördüğü ve hazırlık amacıyla bazı düzenlemelere gidildiği görülür. İtilâf devletleri temsilcilerinin baskısı sonucu İstanbul Hükümeti 8 Ocak 1920'de; genel savaş içinde yapılan "techir"e ilişkin karar-nameleri kaldırmış, "techir" edilen kişilerin tasfiye edilen taşınır ve taşınmaz mallarına ve "techire" tabi tutulanlara devletin tazminat vermesi kararını almıştı. Bu kanun, İstanbul'un işgali ve B.M.M.'nin açılışından önce çıktığı için kaldırılması teklif edilir. Gerekçe olarak, Kanun-u Esasi'nin 36. maddesiyle, Meclis-i Mebusan'ın onaylamamış olması gösterilir. Barış görüşmelerinde, azınlıklar sorunu sözkonusu olduğunda karşımıza çıkacağından, ertelenmesi mümkün değildir. Teklif, uzun tartışmalardan sonra kabul edilir⁵¹.

16 Eylül günü Hakkı Hami Bey (Sinop) ile Salâhattin Bey (Mersin) in; Ateşkes tarihinden, 16 Mart 1920 tarihine kadar, düşman etkisi altında hükümetçe yayınlanan kararnamelerin, millet ve mülkümüz menfaatlerine aykırı olanların, araştırılması ve Meclis'e arzedilmesine ilişkin teklifleri, Hükümete gönderilmek üzere kabul edilir⁵².

18 Eylül günü Meclis en tartışmalı oturumlarından birine sahne olacaktır. Meclis açılır açılmaz, Sıhhiye Vekili Rıza Nur Bey ile Dahiliye Vekaleti Vekili Atâ Bey'in istifaları sunulur⁵³.

Gizli oturumda, Mustafa Kemal Paşa'nın, genel durum üzerinde görüş alışverişinde bulunmak ve gerekli önlemleri almak için "Heyet-i Vekile"yi cepheye daveti, dolayısıyla hükümetin Meclis'ten izin iste-

(49) aynı yer, s. 766.

(50) Z.C., C. XXIII, (14.9.1338), s. 4-9.

(51) G.C.Z., C. III, (14.9.1338), s. 768-774.

(52) Z.C., C. XXIII, (16.9.1338), s. 52.

(53) aynı yer, (18.9.1338), s. 97-98.

mi gündeme gelir. Rauf Bey, 10 Eylül'den beri (17 Eylül'e kadar) Genel Karargah ile düzenli haberleşilemediğine, ülke işlerine savaşın hakim olması sebebiyle, hükümetin karar alabilmesi için ordunun bakış açısını bilmesi gerektiğine değinerek, bunun için Mustafa Kemal Paşa'ya bir noktada buluşmak isteğinin iletildiğini belirtir. Mustafa Kemal Paşa, savaş nedeniyle bulunduğu yerden ayrılamayacağını, kendisinin de hükümetle görüşme gereğini hissettiğini bildirmiştir. Bu zorunluluklardan dolayı, Meclis uygun bulursa, hükümetin gidip gelmesi arz edilir⁵⁴. İtilâf devletlerinin, Başkumandanlık nezdinde girişimlerde bulunmak üzere olduğunun belirtilmesi ile de, şiddetli tepkiler gelir ve "o halde Meclisi kapatalım" sözleri yükselir. Üyeler kişisel görüşlerini, konuyu biraz da abartarak, değişik öneriler getirerek açıklamaya başlarlar. Hükümetin Meclissiz karar veremeyeceği, Meclis'in hükümeteşiz olmayacağı, hükümetle beraber Meclis'in de gitmesi, Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelmesi ve ağırlıklı olarak da hükümetten bir yada birkaç kişinin gidip gelmesi düşünceleri savunulur:

Salâhattin Bey (Mersin): "... Görüşülecek iş nedir? Anadolu seferi bitmiştir. İş hükümetindir. Merkezi hükümetin orduya raptetmek imkanı vardır", haberleşmeyi sağlayın çıkışını yaptıktan sonra bunu, hükümetin gidemeyeceği, icra kuvvetinden Meclisin mahrum olamayacağı, "... Heyet-i Vekile bizim elimiz kolumuzdur" sözleriyle destekler. Yapılması gereken, hükümet içinden bir kişinin gidip gezmesi ve anlaşmasıdır⁵⁵. Salâhattin Bey'in hedefi, daha önceki oturumlarda da görüldüğü üzere Mustafa Kemal Paşa'dır. Haberleşme yokken görüşülecek işin ne olduğunu sorması, Anadolu seferinin bitmiş olduğunu söylemesi, dahası bu sözlerine karşın, 4 Ekim 1922'de, İtilâf devletlerinin boğaza sokacak orduları olduğunu iddia etmesi⁵⁶, kendisinin çelişkiler içinde olduğunu göstermektedir.

Hüseyin Avni Bey (Erzurum), Avrupa, Avrupa'dan bizimle haberleşirken, Başkumandanlıkla haberleşilememesini "acaip" karşılar. "Anadolu'da muharebe bitmiştir... Başkumandanlığın burada bulunmasıyla, cephe de bulunması arasında bir fark yoktur. Ordu İzmir'i tuttuğu gün, Başkumandan burayı tutacaktı. Gelecek, askeri görevini şan ve şerefle yerine getirdiğini belirtecekti..." ordu Misak-ı Milli'ye kavuşuncaya kadar faaliyete devam edecek, Meclis çalışacaktır. Askeri acz içindeki düşmana zaman kazandırılmamalıdır... Ordunun, düşma-

(54) G.C.Z., C. III, (18.9.1338), s. 784-785.

(55) aynı yer, s. 785.

(56) aynı yer, (4.10.1338), s. 869.

nın hazırlanmasına meydan vermesi çok kötüdür. Devletler, askeri durum için Başkumandanlık ile ilişki kurabilirler, ancak siyasi durum için Başkumandan cevap veremez. Teklif gelirse, Hariciye Vekaleti var diyecektir. Hariciye Vekaletine başvuruyorlar, burası dış ilişkilerimizde tek makamdır der. Hükümet gerek görürse, Meclisle beraber gider (!). Yalnız hükümet giderse karar veremeyeceğini, dimağın Meclis olduğunu ileri sürerek; siyasi meselelerin çözümlenmesi için Mustafa Kemal Paşa gelsin, kimse gitmesin düşüncesini savunur⁵⁷.

Yahya Galip Bey (Kırşehir), "Anadolu seferi bitmiştir" düşüncesinde olanlardandır. Hükümetin gidip, görüşüp gelmesi 12 gününü olacaktır. Bu işin bir günde telgrafla halledilmesi mümkündür. Başkumandan'ın Ankara'ya gelmemesini "... bilmem belki önemli görevi vardır..." sözleriyle küçümserken "... veya Meclis kalkar gider" görüşünü savunur⁵⁸.

Müfit Efendi (Kırşehir), bir iki kişinin gitmesinden yanadır. "Gidecek isek beraber, kalacak isek beraber" dir. Vehbi Bey (Konya) Başkumandan'ın bu günlerde Ankara'ya gelmesinin doğru olmadığını, bir iki kişinin gitmesi gereğini belirtir. Tefvik Rüşti Bey (Menteşe), hükümeti "... Başkumandanlıkla görüşmedikçe karar alamaz ve almakta haklıdır..." sözleriyle desteklemekle beraber, barış masasına oturduğumuzda gerekeceği için üç-dört vekilin gitmesini önerir⁵⁹.

Cevap vermek üzere söz alan H. Rauf Bey; "Anadolu seferi bitmiştir" sözüne karşı, amacımızın "Misak-ı Milli" olduğunu hatırlatır. "Sifat ve selâhiyetler ve makamlar üzerinde, şekiller üzerinde oynama-yalım". Tüm kumanda heyeti ile özellikle de ötedenberi bize rehberlik eden Başkumandan ile görüşmek zorunluluğu duyuyorum der. Rauf Bey, Başkumandan'ın, askeri zorunluluk nedeniyle gelemiyorum dediğini hatırlatarak, "... Mesele bitmemiştir" Hangi yetkiyle, gelemeyecek durumda olduğunu söylediği halde, "öyle yapma şöyle yap" diyeceğini sorar. Bu zamanda, bu kadar ağır bir sorumluluğu üzerine alamayacağını söyler. Meclis tarafından seçilmiş Başkumandan'ın, ordu ile Misak'ı Milli'ye yürüdüğünü, teklifte bulunmak isteyen, barış yapalım diyecek bir yabancı'nın Başkumandan'la görüşebileceğini, ancak onun karar almayacağını belirtir⁶⁰.

(57) aynı yer, (18.9.1338), s. 788. Hüseyin Avni Bey, Rauf Bey'in konuşması üzerine; M. Kemal Paşa'nın görüştüğü konuları Meclis'e arz etmesinin esas olduğunu belirterek hükümetten bazı kişilerin gitmesini olumlu karşılıyor. 791.

(58) aynı yer, s. 788.

(59) aynı yer, s. 789, 786-787.

(60) aynı yer, s. 790-791.

Tartışmalar, verilen önergelerle netleştirilmeye çalışılır ve sonuçta, Heyet-i Vekile Reisi M. Rauf Bey'le, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in gitmeleri kararlaştırılır⁶¹. Rauf Bey'le, Yusuf Kemal Bey'in Başkumandanlık Karargahına gideceklerine ve yerlerine Rıza Nur Bey ile Abdullah Avni Efendi'nin vekalet etmesi hakkındaki karar, "Milli ordumuza ve Başkumandan Paşa Hazretlerine selam söylersiniz" sesleri arasında alınır⁶².

20 Eylül'de, Meclis oturumları sakin geçer. Bursa'daki gösteriler ve Meclis'in Bursa'ya davet edildiğine ilişkin telgraf okunur. Bunu, savaşta yararlılıkları görülenlerin takdirname ile ödüllendirilmesine ilişkin, yeni gelen yazının okunması ve kabul edilmesi izler⁶³. Gizli oturumun konusu ise Duyun-u, Umumiye İdaresidir. Geleceği genel barıştan sonra kesinleşecek idarenin sürekli ek vergi ve zam gören gelirleri, Varidat Mazbatasında ve Duyun-u Umumiye Mazbatasında savaş karşılığı olarak düşünülmüş ve gösterilmiştir. Duyunu Umumiye aslında gelirlerini Maliye Hazinesine verdiğiinden, savaş karşılığı olan zamların hesabını tutmamıştır. Bu da, barış görüşmelerinde başımıza problem çıkarabilecektir. Düzeltmesi için "Muvazene-Umumiye Encümeni"ne havalesi kararlaştırılır⁶⁴.

21 Eylül'de, Hükümet Başkanı Rauf Bey'in Uşak ve Afyon'dan gönderdiği, kısa, izlenimlerini içeren telgrafları okunur⁶⁵.

23 Eylül Cumartesi günü, düşmandan geri alınan yerler halkına yardım edilmesine ilişkin kanun tekliflerinin acele görüşülmesine dair önergeler verilir⁶⁶.

Gizli oturumda verilen önergeler, Bursa'nın Meclis'i davetine ilişkindir. Önce reddedilmesine rağmen, ısrarlar üzerine uzun tartışmalara neden olur. Birçok milletvekili toplantılara, Bursa'da devam edilebileceği görüşündedir. Kimisi temsilci göndermek gerekliliğini savunurken kimisi de asıl görevimizi yürütemeyiz, uzun zamanımızı alır, uygun bir cevap verelim düşüncesindedir. Emir Paşa (Siyas), Meclisin Bursa yada İzmir'e gitmesi yanlısıdır. Hükümet merkezi oluşturulma-

(61) aynı yer, s. 791-795, 800.

(62) Z.C., C. XXIII, (18.9.1338), s. 101-102.

(63) aynı yer, (20.9.1338), s. 107-109.

(64) G. C.Z., C. III, (20.9.1338), s. 800-803.

(65) Z.C., C. XXIII, (21.9.1338), s. 105 vd.

(66) aynı yer, (23.9.1338), s. 154. Tasarı, 25 Eylül'de yasalaşır ve 500.000 lira ödenek ayrılır. bkz. s. 166, 175.

diğini, her tarafın merkez olduğunu belirterek, "... yani biz seyyar bir meclisiz... gidersek günü gününe haber alırız" der. Sonuçta, gitmek arzu edildiği, ancak önemli işler olduğu, üstelik diğer yerlerin güceneceği belirtilir. Ankara'daki milletvekili ailelerinin gitmesi de sorun olacaktır. Bursa'ya gidilmesinin, uygun bir zamana ertelenmesi teklifi, kabul edilir⁶⁷.

Hariciye Vekâleti Vekili Rıza Nur Bey, siyasi durum hakkında bilgi vermek üzere kürsüye gelir. Aşlında yeni durum hakkında fazla bilgi yoktur. Nedeni ise, yolların iyi işlememesi ve haberleşmenin çok zaman yapılamamasıdır. Ordumuz, "mıntikai bitaraf" denilen yere varmıştır. Rauf Bey'le, Yusuf Kemal Bey İzmir'dedirler. Açık bilgi olmasına rağmen, General Pelle acele olarak İzmir'e gitmiş ve Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştür. Ordumuz Çanakkale'ye ulaştığında İngilizler büyük bir telaş ve heyecan göstermiş, Fransa ve İtalya'yı yanlarına alarak silahlı kuvvete başvurmak istemişlerdir. Yugoslavya ve Romanya'ya da teklifte bulunmuşlardır. Alınan bilgiye göre, Fransa ve İtalya, bu işe karışmamaktadır. Her ikisi de boğazların serbest olmasından yanadır. Biz de aleyhinde olmadığımızı dünyaya ilan ettik. Haberleşmenin düzensizliğinden yakınan Rıza Nur Bey, alınan bilgilerin güvenilir olmadığını, daha çok Tribün, Reuter Ajansı ve Daily Mail'den, İstanbul basınına yansıdığı biçimde alındığını açıklar. Kesin olmamakla birlikte, sağlam bir yerden alınan bilgiye göre; İngiltere 60.000 kişilik bir ordu göndermeğe karar vermiş ve Londra'da asker toplama-ya başlamıştır. Fransa'nın düşüncesine göre, Lloyd George mağluptur. Hükümet politikası olarak. "Sulh için, Yunanlılar askeri harekâtsiz, Trakya'nın ve İstanbul'un T.B.M.M.'ne teslim etmek şartıyla Boğazların serbestisini şimdiden ilan ediyoruz" der⁶⁸.

Söz alan Mustafa Durak Bey'in (Erzurum), Çanakkale elimizde olduktan sonra, İstanbul'a 3-5 gün içinde girebileceğimizden hiçbir şüphesi yoktur. O halde, "Ordumuz İstanbul'a girdiği vakit... B.M.M. nin ordu ile beraber olması lazımdır". Hüseyin Avni Bey, önce ajans haberlerini gönderen sefirleri eleştirir, sonra her zaman olduğu gibi üstü kapalı Mustafa Kemal Paşa'ya yönelir. Pelle ile görüşülmesini eleştirir: "... Hariciye Vekili Başkumandan olamayacağı gibi, Başku-

(67) G.C.Z., C. III, (23.9.1338), s. 806, 810. Bazı milletvekilleri Eskişehir ve Bursa'dan başlayarak, kurtarılan şehirlerimizin başlıcalarında tarihi oturumlar yapmak üzere İzmir'e, Adana'ya kadar gitmeyi teklif etmişlerdir. Hüseyin Avni Bey, önce Bursa'ya gitmeyi savunurken, sonra düşüncesini yumuşatmış, "bitarafım" demiştir.

(68) aynı yer, s. 812-818.

mandan da Hariciye Vekili vazifesini yapamaz... Ne kadar kudreti siyasiye haiz olursa olsun, milletin siyasi ağzı ancak Hariciye Vekaletidir". Hariciye Vekili'nin, Paşa'ya söz vermemesi anlamına gelecek sözler sarfeder. "... Eskiden Türkiye'de iki hükümet vardı. Bugün üç hükümet oldu..." der ve 20 gündenberi siyasi durum hakkında bilgi verilmemesinden yakınır. Sonuçta, "Başkumandanlık Karargahı ile irtibat tesisi ve alınacak malumattan Meclisin haberdar" edilmesine ilişkin bir önerge verilir ve Hariciye Vekaletine tebliğ edilir⁶⁹.

25 Eylül Perşembe günlü oturumda yine, subayların takdirname ile taltifleri konusu kabul edilir⁷⁰. Abdullah Azmi Efendinin, İzmir'de bulunan Rauf Bey ile yapılan haberleşme ve konferans davetine ilişkin telgrafları, gizli celsede, meclise arzedilir⁷¹; Rauf Bey, Franklin Bouillon'un İzmir'e geleceğine ilişkin Başkumandanlığa telgraf geldiğini, bazı dahiliye ve adliye memurlarının derhal İzmir'e gönderilmesi gerektiğini, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey ve Dahiliye Vekili Fethi Bey'in İzmirde ikametlerinin uzatılmasında zorunluluk olduğunu belirtmiş, 23. Hukuk Müşaviri Münir Bey'i tercümanlık yapmak ve zabıt tutmak için istemiştir. Hamit Bey'den Başkumandan'a gelen telgrafta, Fransız ve İtalyan askerinin çekilmek için emir aldığı bildirilmiştir.

Hükümet cevap olarak, Franklin Bouillon ile Ankara'da görüşülmesini istemiş, İzmir'de görüşmek gerekiyorsa temsilcilerin hükümetçe seçilerek, Meclis onayına sunulacağı bildirilmiştir. Rauf Bey, F. Bouillon İzmir'e gelince, Ankara'ya kadar gelmesinin uygun olup olmayacağını anlaşılabileceği yanıtını vermiştir. Barış için henüz teklif yoktur. Başkumandan bir an önce Ankara'ya gelmek amacındadır. Ancak, durum uygun değildir. F. Bouillon ile görüşükten sonra mümkün olabilecektir.

24 Eylül günü İtilaf devletleri Hamit Bey vasıtasıyla notalar vermiş: üç müttefik, tam yetkiye sahip bir temsilcinin, Venedik veya başka bir yerde yapılacak görüşmelere gönderilmesini istemişlerdir. Birçok ülkeye aynı çağrı yapılmıştır. Toplantının amacı, Türkiye ile Yunanistan ve müttefik devletler arasında kesin bir barış antlaşması ile uğraşmak olacaktır. Üç müttefik, Türkiye'nin Meriç ve Edirne'ye kadar Trakya'yı tekrar alma arzusuna iyi gözle bakmaktadırlar. Ancak Türkiye, tarafsız ilan edilen bölgeye ordu göndermeyecektir. Tarafsız bölgenin sap-

(69) aynı yer. s. 818, 820-821.

(70) Z.C., C. XXIII. (25.9.1335), s. 166.

(71) G.C.Z., C. III. (25.9.1338), s. 823-826.

tanması için, M. Kemal Paşa ile müttcfik generaller arasında Mudanya veya İzmir'de derhal bir toplantı yapılabileceği bildirilmiştir.

Ziya Hurşit Bey (Lazistan), bu açıklamaya karşı, "Hangi Heyet-i Vekile? Buradaki mi, yoksa İzmir'deki mi?" tarzında tepki gözetirken; Mehmet Şükrü Bey (Afyon), "Biz Heyet-i Vekileyi burada biliriz". sözleriyle tepki gösterir. Milletvekilleri ısrarla, hükümetin kendilerine danıştığından yakınırken, hükümet, işlerin bir an önce yapılması gerektiğini savunur. Bu tartışma içinde Tunalı Hilmi Bey, büyük tepki gösterildiği için geri almak zorunda kaldığı şu sözleri sarfeder: "Efendim; Hükümet gecikirse niye gecikti diye burada çençen ederiz..."⁷²

27 Eylül günlü gizli oturumun gündemi; M. Kemal Paşa ile vekillerin Ankara'ya dönüşleri, siyasi meseleler, İngilizlerin İstanbul ve Trakya'daki hareketleri, esirlerin değişimi meselesidir. Başkumandan-dan gelen, 26 Eylül tarihli telgrafa göre; Askeri hareketimiz Boğazlar muntıkasına, Marmara sahillerine ve İzmir çevresine ulaştığından beri ciddi, birbirine giren, siyasi karışıklık içine girilmiştir. 9 Eylül'den beri hemen her gün askeri birliklerimiz, İtilaf devletleri askeri birlikleri ve konsolosları ile temas halindedir. Başkumandanlık, bir yandan askeri hareketi ertelemekten endişe duymakta, diğer yandan siyasi girişimlerde oyuna gelmemeye, askeri hareketin aleyhimize dönmemesine çalışmaktadır. Son notada, Yunan ordusunun Trakya'dan çekileceği, sınırın tayini için, Mudanya'da, kumandanlar arasında askeri konferans toplanması sözkonusu olmuştur⁷³.

Milletvekilleri, İstanbul ve Trakya'da Rum ve Ermenilerin yapacakları tahribattan kuşku landıklarını belirterek hükümetin önlemler almasını istemişler⁷⁴. Daha sonra, Mustafa Kemal ve vekillerin Franklin Bouillon ile görüşükten sonra Ankara'ya hareket edeceklerine dair alınan şifre meclise sunulmuş, gizli oturuma son verilmiştir⁷⁵. Yahya Galip Bey (Kırşehir), Ankara'ya gelecek olan, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın karşılanması için, Meclis'ten on üyenin görevlendirilmesine ilişkin bir önerge vermiş, Meclis'in onayı üzerine görevlendirilecekler, Divan Başkanlığı'nca kura ile belirlenmiştir⁷⁶.

(72) aynı yer, s. 827.

(73) aynı yer, (27.9.1338), s. 833, 836.

(74) aynı yer, s. 834-835.

(75) aynı yer, s. 838.

(76) Z.C., C. XXIII, (27.9.1338), s. 193-194; Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adamı Mustafa Kemal, C. III, İstanbul, 1978, s. 27. Mecliste temsil edilen iki grubun oluşturduğu 12 kişilik heyetin Mustafa Kemal Paşa'yı Polatlı'da karşıladığını belirtir. M. Kemal, 2 Ekim'de Ankara'dadır.

Gelişmelerin açıklık kazanması ve M. Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelecek olması nedeniyle, Meclisin 28 Eylül Perşembe ve 30 Eylül Cumartesi günlü oturumları, sakin geçmiş⁷⁷. Gizli oturumda, M. Kemal Paşa ve Vekillerin İzmir'den Ankara'ya, Afyonkarahisar üzerinden 29 / 30 Eylül günü trenle hareket ettikleri, Afyon'dan hangi yolu izleyeceklerinin daha sonra bildirileceğine ilişkin telgraf okunmuş ve sevinçle karşılanmıştır⁷⁸.

4 Ekim'de, M. Kemal Paşa ve diğer vekillerin de katılımı ile toplanan Meclis, Ali Fethi Bey'in Dahiliye Vekaleti'nden istifasının belirtilmesi ile çalışmalarına başlamış, Mustafa Kemal Paşa'nın uzun söyleviden sonra, gizli oturuma geçilerek, üç müttefik devletin, 23 Eylül günü, Hükümete verdikleri nota ve buna verilecek cevabi nota Meclise sunulup, tartışmaya açılmıştır. Cevap vermeyelim, barış konferasına kalsın itirazları ile konferans İzmir'de olsun önerileri yapılmış. Söz alan Mustafa Kemal Paşa, cevap ertelendikçe, onlarında konferansı erteleyeceklerine işaret edince, hükümetin cevabi notası kabul edilmiştir⁷⁹. Bu oturumda Meclisin, barışta karşılaşılabilecek güçlükleri daha açık görmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Büyük Zafer öncesi ve sonrasında olağan çalışmalarını sürdürmüş, çalışma günleri olan, Pazartesi, Çarşamba, Perşembe ve Cumartesi günleri düzenli toplanmış, askeri hareketi etkileyecek herhangi bir özel oturuma gerek görmemiştir.

"Her evresi ile düşünülmüş, hazırlanmış ve yönetilmiş", amacı düşmanı kesin sonuçlu bir yenilgiye uğratmak olan, hazırlıkları ve gelişimi büyük bir gizlilik içinde yürütülen "Büyük Taarruz"; Meclis'in de beklediği bir zamanda başlamış, büyük coşkuyla karşılanmıştır. Saldırının beklenmemesinde kuşkusuz muhalefetin yaptığı, "ordumuzun yerinden kıpırdamayacağı, saldırı yeteneğinden yoksun olduğu" propaganda, etkili olmuştur.

26 Ağustos Cumartesi günü öğleden sonra, saldırı müjdesini alan Meclis, saldırının birkaç gün son derece gizli tutulması uyarısına titizlikle uymuş, gelen zafer haberleri ve kutlamaları merak ve coşkuyla izlenmiştir. 26 Ağustos'tan 6 Eylül'e kadar geçen zaman içinde gizli oturum yapılmaması da, gizliliği koruma amacına dönük olmalıdır.

(77) Bkz. Z.C., C. XXIII. (28.9.1338), s. 223 vd. (30.9.1338), s. 252 vd.

(78) G.C.Z., C. III, (30.9.1339), s. 840.

(79) aynı yer. (4.10.1338), s. 860-874.

Zafer haberleri ile belirsizlikler ortadan kalkmaya başlayınca; suskunluk yerini yeni bir heyecan ve hareketliliğe bırakmıştır.

Bütçe ve aflarla ilgili çalışmalar gündemlerin esas maddeleri olmakla birlikte, Meclis gündemlerine, kutlamalar, yeni askeri ve siyasi durumla ilgili konular girmeye başlamış, kararların oybirliği ile alınmasına, tartışmalı konuların gizli oturumlarda görüşülmesine özen gösterilmiştir. Yeni durumla ilgili başlıca konular; 26 Ağustos'tan 31 Ağustos'a kadar süren savaşlarda olağanüstü hizmeti geçenlere, B.M.M. takdirnamesi verilmesine ilişkin Başkumandanlık yazıları, kurtarılan yerlerin milletvekillerinin izin istemleri, düşmandan geri alınan yerler halkına yarım edilmesi, ek bütçe tasarıları, maaşlardan kesilen % 20'lerden vazgeçilmesidir. "Müşirlik" ve "Feriklik" terfiileri, Hükümetin, Başkumandanla görüşme zorunluluğunu iletmesi, ateskes ve yeni siyasi gelişmelerde İtilâf devletlerinin Başkumandanı muhatap kabul etmesi; Başkumandan, Hükümet ve Dışişleri Bakanının sert eleştirilere uğramasına neden olmuştur. Abartmalı ve birçok açıdan haksız da olsa, milletvekilleri haklarına kararlılık ve kıskançlıkla sahip çıkma eğilimindedir.

Anadolu düşmandan temizlenmek üzere iken, zafer kazanılacağına mutlak inanç doğduğunda, yapılacak barış görüşmeleri için hazırlıklı olma gereği vurgulanmış, karşımıza çıkarılabilecek sorunlar gündeme getirilmeye ve kaynağının yok edilmesine çalışılmıştır.

Hükümet'te ve Meclis'te görülen en büyük yakınma, yolların kullanışsız, cephe ile haberleşmenin aksak ve çok yetersiz olması, sağlıklı ve düzenli bilgi alınmamasıdır. Hükümetin verdiği bilgiler ise; kısa cephe haberlerine ve dahası hiçte sağlıklı olmayan, İstanbul basınına yansıyan biçimiyle Avrupa basın ve ajans haberlerine dayanmaktadır. Oysa Meclis, ayrıntılı bilgi istemekte kendisinin siyasi konuları karar altına alacak tek yer olduğunu sık sık tekrarlamaktadır. Misak-ı Milli tek, sarsılmaz ortak hedef olarak görülmektedir.

Zafer sonrasında bazı bakanların istifalarını sunmaları, hiç bir açıklama yapılmamasına rağmen, hükümetin bazı önemli sıkıntıları olduğunu göstermektedir. Meclis, birlik görüntüsünü zedelememek için konunun üzerine gitmemiş olmalıdır.

Türk Kurtuluş Savaşından sonra, Mustafa Kemal Paşa'ya soru yönelten bir gazetecinin, "Zaferi ne ile kazandınız?" sorusuna aldığı, "telgraf telleriyle" cevabı konumuza başka bir boyut kazandırmakta-

dır. O halde, konu Meclis'le haberleşilememesi değil, Mustafa Kemal Paşa'nın, her evresini düşünmüş olduğu saldırıyı sonuna, amaca ulaşmaya dek gizlilik içinde yürütme, zaferleri dışarıya önemsizmiş gibi gösterme çabasından kaynaklanmaktadır. Bu gizlilik, Meclisi de kapsamıştır.

Birçok önemli başarıdan, özellikle İzmir'in kurtarılmasından sonra karşılaşılan askeri ve siyasi sorunlar, "Büyük Taarruz"un henüz tamamlanmamış olduğunu göstermekte, Meclis'te "Anadolu seferi bitmiştir" düşüncesini savunanları yanılığa düşürmektedir.

Son çözümlemede şu söylenebilir; "Büyük Zafer", yeni Türk Devletine çağdaşlaşma yolunu açan en büyük kapı olmuştur.